

Ausztrália gyarmatai.

Ausztráliának csak a partvidéke népesedett be, a belső forró és sivatag területen csak kevés benszültt barangol. A gyarmatosok főleg földműveléssel és marhatenyésztéssel foglalkoznak. A nagy kiterjedésű legelők kiválóan alkalmasak a juhtenyésztésre, melyeknek gyapja legfontosabb kiviteli cikket képez; újabb időben emelkedik a szarvasmarhatenyésztés is és a konzervált hús mind nagyobb mérvben vitetik ki. Legnagyobb vonzóerővel voltak azonban a gyarmatosításra a felfedezett aranymezők; most a világrész délkeleti részén levő kőszéntelegek felé fordul a bevándorlók figyelme. Egész Ausztrália gyarmatokra oszlik, ezek közt:

Új-Déli-Wales, eredetileg számüzötték gyarmata, most a gyarmatok legfontosabbika. Legfontosabb terményei az arany és kőszén. Városai: *Sydney* (olv. Szidné) 220,000 lakossal a *Port-Jakson* mellett, gyönyörű fekvésénél, fontos iparánál és kereskedésénél fogva «Dél királynéjának» szokás nevezni. *Victoria* legkisebb, de leggazdagabb és legnépesebb gyarmat. *Melbourne* e gyarmat főhelye, 280,000 lakossal; a világ legszebb városai közé tartozik; főkiviteli cikkei: gyapjú, arany és bor. *Balarat* az aranymezők középpontjában. A balaráti arany az egész világ legfinomabb aranyának tartatik.

Déli-Ausztrália a világrész gabonatarává lett. *Adelaide* főhelye a *Torres* folyó torkánál.

Taszmánia sziget és gyarmat, számos jó kikötővel a világ egyik legjobban tagolt vidékei közé sorozható. Kedvező égaljánál, termékenységénél és helyzeténél fogva gyors felvirágzásnak indul. Főhelye:

Hobart, jó kikötővel, a czethalászkok és fókavadászkok főállomáshelye.

Ausztráliáról általában.

(7.600,000 □ klm., 2.500,000 l.)

Világhelyzete. Ausztrália a tengeri félgömb közepén terül el, s mint ilyen, oceánikus szárazföldnek nevezhető, mely hivatva lesz a környező oceánok felett uralkodni ép úgy, mint Európa uralkodik a szárazföldeken. Az összes világrészek közt Ausztrália esik legtávolabbra Európától, ezért csupán csak fegyenczek elhelyezésére látszott alkalmasnak lenni. Mióta azonban az oceánok fontossága fokozódik a kereskedés és a hajózás által, azóta e világrész is bevonatott a világforgalomba.

Vízszintes tagozata, vagy partjainak körvonala, Afrikáé után, az összes világrészek közt a legkedvezőtlenebb, vagyis legjobban közelíti meg ama kört, a melynek kerülete a területéhez képest a lehető legkisebb fejlőd-

dést mutatja. Ausztrália partjai felette egyhangúak; mert a nagy *Carpentaria* öblöt (York félsziget és Arnhemföld közt), és a *Déli* nagy *Ausztral-öblöt* kivéve, nem találunk figyelemre méltóbb nyílást, mely e szárazföld külalakját módosíthatná. Törzsét négyyszögletű idomba szoríthatnók, melynek a rövidebb keleti és nyugati, valamint a hosszabb északi oldala kifelé domborodik, míg a déli befelé homorúl.

Függélyes tagozat. Ausztrália kedvezőtlen világhelyzetéhez és vízszintes tagoltságához még kietlen domborzati viszonyok is járulnak. Legjelentékenyebb emelkedései ugyanis a világrész keleti partjain terülnek el, melyek a keletről jövő nedves passzátszeleket feltartóztatják s ott lecsapódásra kényszerítik, miáltal a beljebb elterülő feltérség megfosztatik az anynyira szükségelt nedvességtől. A világrész legmagasabb emelkedését délkeleten találjuk, hol az *Ausztráliai Alpok* 2100 méternyire kimagaslanak. Ezekről északra egy horpadás által elválasztva, a hasadékok és horpadások által szétkúszált *Kékhegyek* vonólnak. Kevésbé ismeretese az északkeleti, északi és északnyugati partok hosszában elterülő emelkedések. Belsejében nincsenek nagyobb kiterjedésű hegyek, és úgy látszik, hogy e belföld oly alacsony feltérség, melynek kietlen egyhangúságát csak alig kiemelkedő dombok zavarják, s melynek nyugati része egészen sivatag jellegű, míg a keleti felében nagyobb, legelőkül is használható puszták váltakoznak a sivár területekkel. Csupán a világrész déli része valódi alföld jellegű.

Folyók. Ausztrália belsejének feltárását nagyban akadályozza a folyórendszer kedvezőtlenége: egyetlen egy folyórendszer kivételével hiányzanak a terület nagyságának megfelelő vízerék; a meglevők medre csupán az esős időszakban telik meg vízzel, mely ilyenkor inkább ront mint használ.

Folyói közül csupán egy hasonlítható össze az Új- és Ó-Világ folyóival, és ez: a *Murray* (olv. Marré), mely az Ausztráliai Alpokból ered; ennek legjelentékenyebb mellékfolyói a *Murumbidge* (Murumbidzsi) és a *Darling*. A folyó hossza 1350 klm.* A Murray mellékfolyóival együtt hajózható, de torkolatát a zátonyok majdnem egészen elzárják.— Tavai közül

* Folyók hossza:

	Klm.
Misszisszipi-Misszuri	7300
Nilus	5940
Amazon (saját forrásától)	5710
Kongo	4200
Jangezekiang	5400
Janiszei-Szelenga	4700
Amur-Kerulum	4700
Hoangho	4400
Obi-Irtis	4400
Mekong vagy Kambodzsa	4200
Volga	3183
Duna	2780
Dnjeper	2000
Rajna	1225

izkörnyék:

	□ klm.
Amazon	7.000,000
Misszisszipi Misszuri	3.000,000
Nilus (körülbelül)	3.080,000
Kongo (körülbelül)	3.000,000
Másodporcenként a tengerbe önt köbméterekben	
Amazon	160,000
Kongo	100,000
Misszisszipi	24,000
Nilus	8,500

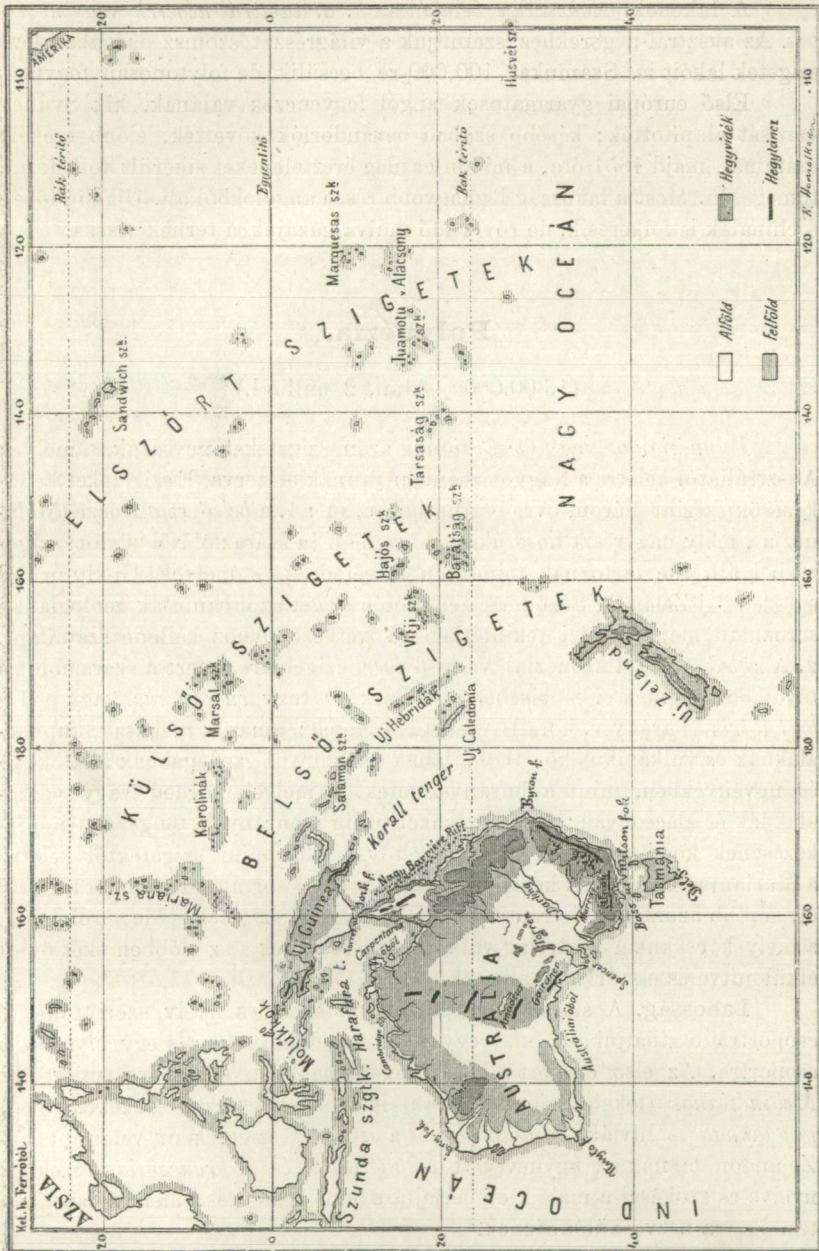
említendők: a Spenczeröböltől északra elterülő *Torrestó*, az *Eyretó* (olv. Értó) és a *Gairdnertó* (olv. Gárdner), mindezek sekélyek s tulajdonkép csak sós medenczék, melyek a száraz időszakban majdnem egészen kiszáradnak.

Égalj. Ausztrália égálja mindenekelőtt függ fekvésétől (ugyanis a térítő mindkét oldalán terül el), továbbá a tenger fölé való emelkedésétől, és végre belsejének kiterjedt síkságától. Ausztrália északi része a forróövbe esik, a déli rész a mérsékelt öv alatt van. A délkeleti passzátszél kénytelen a keleti párkányhegyeken fölemelkedni, és mielőtt még a szárazföld belsejét elérte volna, páráinak egy részét itt lerakni, minek következtében a világrész tikkasztó belseje nem képes e szél megmaradt nedvét leszállásra bírni. Ausztráliát még sem lehet vízszegény világrésznek nevezni; mert az esős időszakban hatalmas esők csapódnak le, de e rövid tartamú zápor- esőket ezután sokáig tartó esőtlen időszak követi, mely a növényzetre végzetes következményű. Csak a keleti partvidék az, mely a szélsőségek alól ki van véve.

Termények. Ausztrália a növények és állatok tekintetében is különbözik a többi világrészttől. A *növények* országában is amaz egyhangúság mutatkozik, a melylyel a többi viszonyoknál találkoztunk. Ha a sivatag-jellegű, sok helyt áthatolhatatlan skrubbal és tuskés levelű fűvel takart térségeket nem tekintjük is: maguk az ausztráliai puszták sehol sincsenek nagyobb területen sűrű gyeppel borítva, hanem az ilyen helyek mintegy szigeteket képeznek, és sok helyt a gyepek csak sásfűből áll, de ez a juhoknak kedves legelőt nyújt. Az erdő fái többnyire távol állanak egymástól, a falevelek pedig nagyobb részt az éleikkel az ég felé fordítottak, s így semmi árnyékot sem nyújtanak. A legtöbb fa nem hullatja leveleit évenként, hanem lehámlik. A belföldi flóra közt egyetlen egy művelésre alkalmas növénynyel sem találkozunk; csak ehető gyökerek és bogyók fordulnak elő. E fajta növények és a sovány halászat és vadászat táplálja a bensülötteket. Az európaiak letelepedése óta azonban a mi gabonanemeink, gyümölcsfáink, a déli gyümölcsök, a szőlő, az olajfa, a cukornád, sőt a gyapot is sikeresen termesztetnek.

Az *állatvilág* az emlősökben nagyon szegény, az itt találhatóak is egészen különböznek a többi világrészek emlőseitől (kivéve a bőregereket és a rágesálókat). Legsajnálattaméltóbb a patások hiánya; mert ezek szelídítése nélkül az őslakók a műveltség igen alacsony fokán maradtak. Pedig Ausztrália a juh, a szarvasmarha, a ló, a tevé tenyésztésére igen alkalmas. Az uralkodó erszényesek közt legkiválóbb az óriási *kenguru*, melyre vadásznak is. Említendők még a csőröndök. Vadon vagy félig szelídítve él az ausztráliai kutya, a *díngó*, mely a gyarmatosok juhait tizedeli. A madárvilágból elég, ha az *emut*, a *kazuárt*, a *lantfarkú* madarat és a *fekete hatytyút* említjük. Újabb időben nemcsak a mi házi állataink, hanem halaink és énekeseink is átszállítottak Ausztráliába s így megváltozott a világrész ősi jellege. A talaj igen alkalmas a marhatenyésztésre s ezért, a bányá-

szat mellett, ez képezi a bevándorlók főfoglalkozását. A juhok számát most 70 millióra becsülik. Legújabb időben a *tevét* és a *lámát* is sikerrel kezdik tenyészteni.

Ausztrália főkviteli czikke az arany, a gyapjú és e mellett a bőrök, a zsír és a marhatenyésztés egyéb czikkei; sőt a legújabb időben még a nyersbús is jövedelmező kviteli cikknek ígérkezik.

A lakosok. Ausztrália őslakói az ú. n. *ausztrál-néger*ek vagy *negritok*. Az ausztrál-négerkehez számítjuk a világrész tőszomszédságában levő szigetek lakóit is. Számukat 100,000-re becsülik, de folytonosan fogynak.

Első európai gyarmatosok angol fegyenczek valának, kik Sydney városát alapították; később szabad bevándorlók követték, előbb csekély számmal, majd 1851 óta, a midőn gazdag érczelepeket sikerült fölfedezni, tömegesen. Most a lakosság legnagyobb része angolokból áll. Újabb időben a chinaiak is fölkeresik, de rövid idő múlva hazájukba térnek vissza.

Polynézia.

(1.300,000 □ klm., 2 millió l.)

Polynéziának vagy *Oceániának* azon szigeteket nevezzük, a melyek Ausztráliától keletre a Nagy-oczeánban vannak elszórva. E szigeteket keletkezésök szerint három övre oszthatjuk, ú. m.: 1. a *belső sziget-övre* (Melanézia), mely nagyrészt hosszúka *szárazföldi* (a szárazföldtől elvált) szigetekből áll. Ide tartoznak mindazon szigetsorok, a melyek Új-Guineától egészen Új-Zélandig húzódnak; ez utóbbi sziget azonban csak geologiailag sorozható ide, néprajzi tekintetben a következő övhöz kellene számítani. 2. A *külső övre* (Mikronézia) vagy *tengeri szigetekre*; mert a szárazföldtől távolabb terülnek el és kisebbek is. Ezek a) vagy *vulkánikus*, vagy pedig b) *kaláris* (burány v. korall) eredetű szigetek; amazok magasak, kupolaalakúak és vulkánikus közetből állanak s azonkívül gazdagabbak állatokban és növényekben, mint a burányszigetek, a melyek körded vagy patkóalakúak és alacsonyok; keletkezésüket pedig a burányok tengeralatti építkezésének köszönik. — A külső szigetöv a Philippini szigetektől keletre a Marianna szigetekkel kezdődik s előbb a belső sorral párhuzamosan terül el, később azonban keletre csap át. 3. A *szétszórt szigetek* is ide sorolandók, a melyek csaknem kizárólag vulkánikus eredetűek s az előbbeni két övtől elkülönítve és elszórva találhatók.

Lakosság. A szigetvilág őslakóit testalkat és nyelv szerint két fő csoportra oszthatjuk, ú. m.: egy *sötét*, majdnem *fekete* és egy *világosabb* csoportra. Az első csoport a belső szigetövben van elterjedve, miért azt *Melanéziának* (fekete szigetvilágnak) is szokás nevezni, ezeket újabban *pápuáknak* is hívják. A *külvöben* és a *szétszórt szigetek*en, valamint Új-Zélandon laknak az úgynevezett *polynéziaiak* és *mikronéziaiak*, ezeknek nyelve és szokásai a maláji emőrfajtára emlékeztetnek, melytől azonban testalkatra nézve különböznek.

a) A *belső szigetöv*.

Új-Guinea, a világ legnagyobb (785,000 □ klm.) és legismeretlenebb szigete.

Az Új-Britanniai szigetek. Új-Guineára emlékeztetnek, a melytől északra terülnek el.

A Salamon szigetek két párhuzamos sorból állanak. Az Új-Hebrida szigetek a Salamon szigetek irányában fekszenek. Az Új-Caledoniai szigeteket nehéz megközelíteni. E szigeteket a francziák bírják; megközelíthetlenségök miatt fegyencgyarmat alapítására alkalmasok; nem oly egészségtelenek mint Cayenne.

Új-Zéland két szigetből áll, ú. m.: *Északi- és Déli szigetből*; idesorozhatjuk még a kis *Stewart* szigetet is. — A szigetek partjai magasak és erdőkkel borítottak; kikötőik mindenütt jók és biztosak. Területe 270,000 □ klm.

Az *Északi* sziget nagyrészt alacsony felföld; a *Déli* sziget termékenyebb. Új-Zéland flórája részben az ausztráliai, részben az indiai és részben a délamerikai növények sajátzerű vegyülete. Fenyűfái ritkítják párjukat (*Dammara Australis*). Az új-zélandi len (*Phormium tenax*) csupán itt fordul elő, rostját a legkülönbébb czélokra alkalmazzák, jóságra és tartóságra nézve pedig fölülmúlja a kendert és lent. Állatokban és ehető gyümölcsökben szegény; de az európai növények kitünő sikerrel tenyészthetők. Alig van gyarmat, mely annyira kedvezne az európaiaknak, mint Új-Zéland. *Wellington*, főváros, a Cook-út mellett, a kormányzó székhelye. *Auckland*, jó kikötővel.

b) A *külső szigetek*.

A *Mariana* szigetek (Magalhães ezeket lakóinak a tolvajláshoz való hajlamuknál fogva *Ladron* szigeteknek nevezte el), a *Philippini* szigetektől keletre terülnek el. E szigetek kormányzója a manillai spanyol kormányzótól függ; számüzetési helyül szolgálnak.

A *Palau* (Pelew) szigetek, burányeredetűek.

A *Karolina* szigetek szintén burányszigetek.

A *Fitsi* szigetek már vulkánikus eredetűek, de részben burányzatónyok veszik körül; nagyon termékenyek.

A *Szamoá* vagy *Hajós* (*Navigator*) szigetek, hegyesek és vulkánikus eredetűek, a partokon mindenütt termékenyek.

A *Tonga* szigetcsoport. E szigeteket Cook — a lakosság szelidsége tiszteletére — *Barátság*-szigeteknek nevezte el.

A *Társaság*-szigetek (*Tahiti*-szigetek), sekély szoros által elválasztott két szigetből áll. E szigetek erdős hegyekkel borítottak, de széles, termékeny parti szegélylyel és pompás völgyekkel is dicsekszenek.

A *Taomotu* (= szigetfelhő) vagy *alacsony*, vagy másként *veszélyes* szigetek, mely utóbbi név a hajózást nehezítő veszélyekre emlékeztet. E szigetek az előbbiekkal együtt francia protectoratus alatt vannak.

Marquesas vagy *Mendana* szigetek vulkánikus eredetűek; szintén francia védnökség alatt állanak.

c) A szétszórt szigetek.

E szigetek legnagyobb részét csekély kiterjedésűek s jobbára lakatlanok, legtöbbje csupán gazdag *guano* lerakódások miatt fontos. Csak a Nagyoczeán északi részében levő: *Sandwich* vagy Havii szigetek emelkednek ki, kedvező fekvésük, termékenységük és őslakóinak műveltsége miatt. Az összes szigetek vulkánikus eredetűek, jelenleg azonban csak a nagyobb szigetekeken vannak működő tűzhányók, ezek közt legnevezetesebb a 4200 m. magas *Mauna-Loa*, melynek melléktöbőre (*Kilanea*) izzó folyékony lávatomeggel van megtöltve és óriási tűztóhoz hasonlít.

Ma a «*Havai szigetek királysága*» igen szabadelvű alkotmányával a civilizált államok sorában foglal helyet. *Honolulu*, főváros Oahu szigeten fekszik. A város gyűlhelye a Pacific tengeri hajóknak, Amerika és China közötti fekvése rendkívül fontossá teszi kikötőjét.